

Svenska Arkivförbundet

Höstkonferens ”Samtidsdokumentation”

1 december 2022

När pandemin fick fäste i Sverige började många minnesinstitutioner att dokumentera de uttryck, förändringar och känslor som covid-19 orsakade. Arbetar man på arkiv, museer eller andra minnesinstitutioner ser man det tydligt i historien: efter omvälvande händelser går människor snabbt över till att bygga nytt och lägga det traumatiska bakom sig. En minnesbild kan lätt förvanskas och förändras över tid. Därför är det viktigt att dokumentera och bevara samtiden.

Hur ska man gå till väga när man dokumenterar? Varför ska man dokumentera? Vilka spår finns det i arkiven efter tidigare dokumentationer och kriser? Vad kan arkivmaterial bidra med i händelse av kris? Dessa är några av frågorna som står i centrum på konferensen, tillsammans med exempel på dokumentationsinsatser som gjorts både i Sverige och internationellt.

Välkomna till dagens konferens

Maths Isacson och Anna Ketola, Svenska Arkivförbundet

Maths Isacson hälsar de ca 80 deltagarna välkomna till höstkonferensen med temat Samtidsdokumentation. Anna Ketola presenterar tekniska hjälpmedel i mötesrummet i Teams. Svenska Arkivförbundets nyutträdde generalsekreterare Amanda Vesterlund presenterar sig.

Inledning Samtidsdokumentation

Eva Tegnhed, Svenska Arkivförbundet

Samtidsdokumentation kan beskrivas som en minnesjakt som pågår både inom enskilda och offentliga verksamheter. Det finns en bredd både hos deltagarna i dagens konferens och i föredragshållarna som kommer från olika typer av verksamheter. Idag ska vi få ta del av forskning inom offentliga arkiv och enskilda arkiv. Det blir lokala, regionala, nationella och internationella perspektiv, analogt och digitalt material.

Samtidsdokumentation ställs ofta på sin spets i händelser av kris. Det kan vara många olika typer av kriser: klimatkris, ekonomisk kris, oroligt världsläge, eller hälsorelaterade kriser. Här syns en bild från spanska sjukans framfart genom Östersund under början av 1900-talet. Fotografiet kommer från Svenska Röda Korsets Jämtlandsdistrikts arkiv. Detta fotografi är något av det lilla som dokumenterat från denna kris eftersom krisen utvecklades väldigt fort och var relativt kort.

Att prioritera att dokumentera kommer Erik Borglund att prata om. Edda Manga kommer att berätta om coronatidsarkivet där man samlat in olika upplevelser från pandemin. Anna Ketola kommer att presentera en särskild tjänst på Skånes Arkivförbund med fokus på dokumentation. Anna Tascha Larsson kommer att prata om hur man stärka mikrohistoria och bevarande. Marie Steinrud ger en överblick över frågelistornas historia på Nordiska museet. Andreas Segerberg avslutar med två internationella dokumentationsprojekt som han engagerat sig i: SUCHO och DocNow.

I och med konferensen hoppas Svenska Arkivförbundet kunna ge verktyg och inspiration att arbeta med samtidsdokumentation. Bakgrunden till den här satsningen kommer av effekterna från coronapandemin. När man under våren 2020 insåg att epidemin skulle komma att bli en pandemi med en lång varaktighet började många verksamheter att samtidsdokumentera effekterna. Museerna var snabbt ute, likaså arkiven och andra organisationer. Svenska Arkivförbundet har inte samlat in eget material utan i stället försökt stimulera andra att samla in och öka sin egen dokumentation. För den här satsningen fick förbundet bidrag från Riksarkivet till projektet #Corona2020.

Hösten 2020 arrangerade Svenska Arkivförbundet ett metodseminarium där det visade sig att arkivsektorn inte hade så stor erfarenhet av samtidsdokumentation. Gräv-där-du-står-rörelsen kände många till men man var inte lika trygg med att göra snabba uttryckningar och att starta upp ny dokumentationsverksamhet. Därför fortsatte förbundet sitt arbete inom projektet med att ta fram en handbok. Anders Sjöman vid Centrum för Näringslivshistoria har varit projektledare för handboken och projektgruppen har bestått av Maths Isacson, Anna Ketola, Eva Tegnhed och Per Lundin från Svenska Arkivförbundet. Hampus Busk har skrivit boken och vi hoppas att det kommer att vara till god hjälp för många i framtiden.

Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation

Författaren Hampus Busk och projektledare Anders Sjöman

Hur kan man fånga det som händer nu och slippa vänta på att information så småningom hittar sin väg in till arkivinstitutionerna? Man glömmer fort och det är inte alltid man dokumenterar när det händer eftersom ens fokus ligger på företeelsen och inte dokumentationen. Hur ska vi som samhälle kunna omsätta pandemiinsatser och -erfarenheter till nästa hälsokris? Det behövs en samlad verktygslåda för att ta sig an den utmaningen. Dessa frågor och reflektioner ligger till grund för boken *Minnesjägarna: en handbok i samtidsdokumentation* (2022).

Författaren Hampus Busk har tidigare jobbat med berättande, platsutveckling och arkiv- och minnesfrågor. Med barngrupper har han utforskat hur man kan dokumentera sig själv i exempelvis tidskapselprojekt.

Boken *Minnesjägarna* samlar ihop tankar, insatser som påbörjats och erfarenheter som gjorts från Svenska Arkivförbundets metodseminarium hösten 2020. Handboken riktar sig till personer med arkivvana, men inte nödvändigtvis med en arkivutbildning, och historieintresserade, men inte nödvändigtvis med en etnologisk utbildning. Boken består av tre delar:

- Del 1. Kom igång fort – men tänk på det etiska,
- Del 2. Verktygslåda med metodtips och checklistor,
- Del 3. När materialet är insamlat – dags för arkivering.

En viktig tanke bakom handboken är att det ska vara en handbok och en vägledning. Det märks tydligast i andra delen av boken som utgör själva verktygslådan, med en mängd olika metoder för samtidsdokumentation. Här finns en allmän introduktion till metoden, tydliga och handgripliga checklistor som behandlar före, under och efter, följt av praktiska och inspirerande exempel från andra verksamheter eller projekt.

Formen för handboken har varit viktig för projektledaren Anders Sjöman vid Centrum för Näringslivshistoria, liksom för hela projektgruppen. Den är konkret och handfast och på endast 96 sidor. Den har en utförlig litteraturlista för den som vill fördjupa sig, men också en sammanfattning av boken i fem snabba steg på omslagets insida om det är akut:

1. **När?** Om du tror att det är dags så är det dags! Börja dokumentera!
2. **Hur?** Använd det som finns och de verktyg du har!
3. **Varför?** Dokumentera dig själv – varför dokumenterar du just denna företeelse?
4. **Verifiera!** Få någon som ifrågasätter dig för bästa möjliga resultat och förankra dokumentation inom din egen organisation.
5. **Organisera!** Så snabbt som möjligt är det bra om du får till en genomgripande plan för arbetet.

Utöver alla tips och metoder i handboken vill Hampus och Anders belysa tre tips:

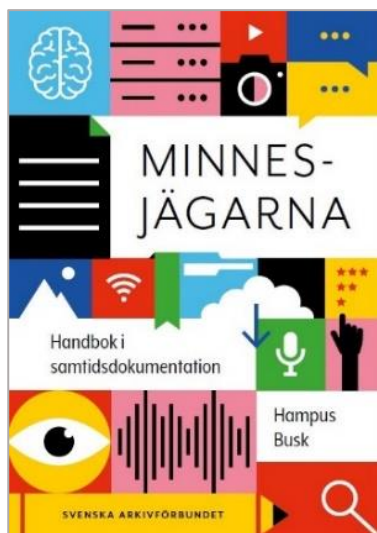
1. **Samarbeta**
Ofta är det ett ensamarbete eller få-persons-arbete på arkiv. Genom att hitta organisationer med likande intresse kan du få draghjälp i samtidsdokumentationen. Samarbeta för att få till en heltäckande dokumentation och resurser utöver de egna.
2. **Våga prata om finansiering och avsiktsförklaring tidigt**
Oavsett om dokumentationen sker genom ett samarbete eller inom den egna organisationen

är det viktigt att tidigt prata om de ekonomiska ramarna samt vad man avser med dokumentationen.

3. Tänk på slutförvaringen

Samtidsdokumentation görs för att det finns en idé om att framtiden är intresserad av det som händer här och nu. Därför är det viktigt att tänka på bevarandet av dokumentationen redan när man börjar. Det är kontraproduktivt att samla in en 3D-upplevelse av en företeelse om arkivet inte har möjlighet att bevara digital information.

Till sist, handboken fungerar såväl i kriser med exceptionella händelser som vid vardagliga händelser då inget utöver det vanliga förekommer. **Glöm inte bort vardagen!**

Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation (2022)

Författare: Hampus Busk

Formgivare: Anna Söderberg

Pris: 150 kr

Antal sidor: 96 sidor

Förlag: Förlaget Näringslivshistoria

ISBN: 978-91-988167-0-9

Tryckbidrag: Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur, Kungl. Patriotiska Sällskapet, Åke Wibergs Stiftelse.

Länkar till presentationen

Minnesjägarna: en handbok i samtidsdokumentation

<https://arkivforbundet.se/aktuellt/minnesjagarna/>

Dokumentation under kris: saknad men behövd

Erik Borglund, professor i arkivvetenskap, Mittuniversitetet

En alternativ titel för föredraget är *Låt oss inte hamna i dokumentskuld*, något som kommer att förklaras längre fram. Efter att ha forskat på hur dokumentation och information används i kriser kan Erik slå fast att arkiv inte används i krissammanhang.

Generellt så finns det en skev bild av vad arkiv är hos allmänheten. Arkiv är en resurs, men porträtteras ofta i populärkulturen som en dammig, bortglömd plats lokaliserad på källarplan bestående av papper utan intresse.

Oavsett om det är kris eller vardag gäller tre principer för dokumentering och arkivering: ansvarsprincipen, närhetsprincipen, likhetsprincipen. Dessa går ut på att samma som gäller i vardagen också gäller vid kris eller extraordinära händelser. Det vill säga: registratur och arkiv ska fungera även vid kris, handlingar till beslut ska finnas och vi ska kunna gå till arkiven för att förstå vad som har hänt och för att lära oss inför nästa gång.

samma information på olika ställen och med olika syften. Allmogekulturen för sig, för att belysa allmogens förutsättningar och villkor och högreståndskulturen för sig för att belysa högreståndskulturen förutsättningar och villkor. Detta är viktigt att ha med sig som arkivanvändare in i Nordiska museets arkivmaterial.

Frågelistverksamheten har en lång tradition. Det började med allmogen och de expeditionsliknande undersökningarna som gjordes när man befarade att den självhushållande bondekulturen skulle dö ut i och med industrialiseringen av samhället. Kring sekelskiftet 1900 skapade Nordiska museet ett kontaktnät av ordsmeddelare. Dessa verkade som ett slags konsulter som i sin tur hade kontakt med så kallade sagesmän som var kunniga inom sin bygds kultur och som förmedlade kunskap till Nordiska museet.

Sagesmännen kontaktades för intervjuer rörande olika aspekter av det man ansåg var det traditionella levernet. Som stöd till dessa intervjuer fanns frågelistorna. Frågelistorna var listor med detaljerade frågor inom olika specifika ämnesområden, ca 10–15 sidor.

Frågelistorna speglade tidens syn på kultur. Det moderna, litterära, bildade valdes bort till förmån för det gammalmodiga, traditionella, obildade. Man ville dokumentera den obildade ålderdomliga landsbygdsbefolkningen. 1940-talet var frågelistverksamhetens störtid.

Under 1950-talet ändrades frågornas fokus till andra tidsperioder och andra undersökningsområden. Frågan "hur göra man?" ändrades till "hur gör du?". Att endast sända ut frågelistor var mindre resurskrävande än att fältarbetet som intervjuerna och dokumentationen innebar.

Idag är frågelistverksamheten digitaliserad genom <https://minnen.se/>. Nu representerar meddelarna sig själva och inte en bygd. Syftet med frågelistorna är inte längre att samla in objektiva fakta utan en mångfald olika människors subjektiva perspektiv. Insamlingarna är också öppna för alla och inte bara enskilda meddelare eller sagesmän. Framför allt ser man bidrag från kvinnor och personer som bor i storstäder.

minnen Sök bland 12662 minnen Logga in Svenska

Startsida Insamlingar Karta Om minnen Hjälp Mitt Liv

Berätta för framtiden!

Minnen är en webbplats där museer och andra kulturarvsorganisationer samlar personliga berättelser. Vem som helst kan bidra med egna berättelser som sparas för framtiden i en gemensam minnesbank.

Äldre insamlingar inspirerar till nya insamlingar för att jämföra olika förhållningssätt över tid. Något som är återkommande över tid och rum är "offerviljan" eller viljan av att dela med sig. Nordiska museet upplever att folk vill berätta. När det gäller att dela med sig av händelser i kris ser man två tydliga syften med informanternas berättande: dels viljan att vara till nytta under krisen, dels berättande av terapeutiska skäl, för att själv kunna bearbeta vad man varit med om. Dessa syften visar på hur viktigt det är att vara närvarande när människor är villiga att berätta, oavsett om det är på en fysisk plats eller en digital.

Frågelistorna består av ca 60 000 enskilda svar fördelade på ca 460 olika ämnesområden och är det mest använda materialet i arkivet. Eftersom frågelistverksamheten sträcker sig över så lång tidsperiod har frågelistorna i sig blivit föremål för forskning. Oavsett tid är syftet med frågelistorna detsamma: att bidra till kunskapsuppbyggnaden inom olika områden.

Länkar till presentationen

Nordiska museets arkiv <https://www.nordiskamuseet.se/om-samlingarna/arkivet>

Minnen.se <https://minnen.se/>

Dokumentation av samtida Sverige (DOSS) <https://sites.google.com/view/natverket-doss/om?pli=1>

Tre exempel på samtidsdokumentation

Dokumentationsverksamheten på Skånes arkivförbund

Anna Ketola, arkiv- och verksamhetschef, Skånes arkivförbund

Skånes arkivförbund är en relativt ung regional enskild arkivverksamhet, bildad 1993. Sedan starten har dokumentationsverksamheten målmedvetet använts för att vara närvarande i samhället, fylla luckorna i arkivsamlingarna och för att göra arkivinstitutionen relevant i sin samtid.

Genom att arbeta långsiktigt med samtidsdokumentation har Skånes arkivförbund fått till en permanent arkivarietjänst med fokus på dokumentations- och inventeringsverksamhet. På så vis skapas ett mer varierat och mångsidigt källmaterial. Dokumentationen arkiveras för sig, men dokumentationsinsatsen kan stimulera till arkivering hos företeelsen som dokumenteras, vilket ger vinn-vinn-effekter både för Skånes arkivförbund och det framtida källmaterialet.

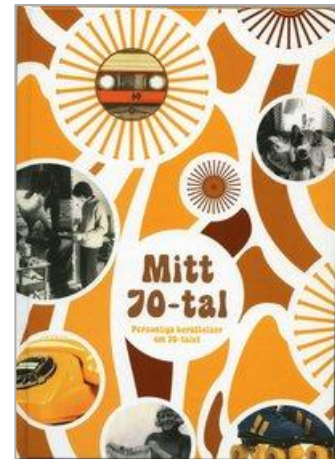
Exempel på företeelser som dokumenterats under de senaste knappa trettio åren är verksamheter, byggnader, företeelser och nu på sistone även klimatstrejkerna. Dokumentationerna görs genom en mångfald av metoder såsom intervjuer, deltagarobservationer, fotografisk dokumentation, inventeringar, berättar- och minnescaféer och genom att informanter själva får skriva ner sina upplevelser.

Skånes arkivförbund blir genom sin dokumentationsverksamhet närvarande, synliga och skapar en medvetenhet kring olika företeelsers roll i historien.

Länkar till presentationen

Skånes arkivförbund <https://www.skanearkiv.se/>

Publiceringar <https://www.skanearkiv.se/Om-oss/Bokshop>

Arkivism

Anna Tascha Larsson, museichef, Stockholms kvinnohistoriska

Utgångspunkten för Stockholms kvinnohistoriska är att hitta kvinnors historia överallt: i arkiv, i föremålsamlingar, i utställningar och i platser. Alla kan delta i arbetet att göra kvinnohistoria till allmänkunskap.

Vad som är unik för Stockholms kvinnohistoriska är att minnesinstitutionen inte har några egna samlingar, utan arbetet bygger på samarbete med andra arkiv, museer och organisationer. Utmaningen ligger i att nå ut med fakta och forskning på nya sätt. Stockholms kvinnohistoriska vill ge historisk kontext till aktuella ämnen och göra historia relevant och närvarande i vardagen.

En sådan satsning är boken *Arkivism: en handbok* (2021). Boken vill göra det lättare att hitta kvinnor i arkiven och att dokumentera kvinnor för framtiden. Arkivism är en aktivism som tar sig an arkiven för att hitta, lyfta och synliggöra dåtidens kvinnor och att uppmuntra till fortsatt arkiverande.

Boken består av tre delar. Den första berättar om arkivens makt och varför arkivering spelar roll. Andra delen handlar om att hitta kvinnorna i det historiska materialet. Den tredje delen handlar om att också du är historisk och hur man kan arkivera sina egna eller andras berättelser. Budskapet är att det är en kärlekshandling att arkivera någon, att låta någon gå till historien!

Samtidsdokumentation är en viktig del av Stockholms kvinnohistoriskas verksamhet. I nästan alla aktiviteter kan man bidra med sin egen berättelse, eller föra vidare någon annan kvinnas berättelse. På så vis kan allmänheten delta i arbetet att göra kvinnohistoria till allmänkunskap.

Länkar till presentationen

Stockholms kvinnohistoriska <https://www.kvinnohistoriska.se/>

Arkivism: en handbok <https://www.kvinnohistoriska.se/shop/arkivism>

Coronatidsarkivet

Edda Manga, vetenskaplig ledare, Mångkulturellt Centrum

Edda Manga har en bakgrund som idéhistoriker och är verksam som vetenskaplig ledare på Mångkulturellt Centrum i Botkyrka. Mångkulturellt Centrum är en kommunal stiftelse som fungerar som ett invandramuseum med utgångspunkten att migration är en självklar del av det svenska kulturarvet. Liksom Stockholms kvinnohistoriska samlar man inte på objekt utan fokuserar i stället på berättelser och att skapa kunskapsunderlag till forskningen.

Under coronapandemin gjorde Mångkulturellt Centrum som så många andra och satte gång att samtidsdokumentera coronapandemin. Resultatet blev Coronatidsarkivet som består av ca 200 intervjuer från människor i Botkyrka. Materialet är tillgängligt för forskare digitalt och för allmänheten analogt genom biblioteket eller handarkivet¹ i Mångkulturellt Centrums lokaler i Botkyrka.

Intervjuerna består av semistrukturerade intervjuer med informanter som genomförts vid två tillfällen. Urvalet har gjorts genom tillfrågande av intresserade på Botkyrkas gator. Genom intervjuerna vill Mångkulturellt Centrum skapa kunskap om hur man uppfattade den svenska hanteringen av coronaviruset och framför allt fånga upp migratoriska erfarenheter kopplade till hanteringen. Man vill belysa isoleringens effekter och betydelsen av bostadsområdet och den allmänna platsen samt upplevelsen av tid.

Informanterna visar en stor spridning vad gäller ålder och socioekonomiska förhållanden. Mångkulturellt Centrum samarbetar med Nordiska museet och Institutet för språk och folkminnen vad gäller bevarandet av samtidsdokumentationen. Samtliga informanter är anonymiserade i materialet vilket möjliggör tillgängliggörandet genom handarkivet. Redan nu ser Mångkulturellt Centrum att källmaterialet används i olika forskningssyften.

Länkar till presentationen

Mångkulturellt centrum <https://mkcentrum.se/>

Coronatidsarkivet <https://mkcentrum.se/forskning/coronatidsarkivet/>

Archiving as a civic duty

Andreas Segerberg, ideellt engagerad, DocNow och SUCHO

Andreas Segerberg, utbildad arkivarie, men till vardags forskningsamordnare på psykologiska institutionen på Göteborgs universitet presenterar två projekt under rubriken *Archiving as a civic duty*, på svenska ungefär *Arkivering som samhällsplikt*.

DocNow eller *Documenting the Now* initierades 2017 med anledningen av skjutningen av Michael Brown i Ferguson, Missouri, USA. Skjutningen ledde till protester och demonstrationer som ett lokalt bibliotek ansåg vara av nationellt intresse och värt att bevara för framtiden. Man kontaktade det

¹ handarkiv, typ av arkivlokal ofta med självbetjäning, jämför *bibliotek*.
<https://www.arkivet.ax/sv/myndigheter/arkivterminologi>

lokala universitetet som hjälpte till att utveckla en programvara som kunde bevara Twitter, den plattform där rörelsen som kallades *Black Lives Matter*, främst organiserade sig och spred information.

Genom diverse omvägar förstod det lokala biblioteket att polismyndigheterna ville ta del av informationen för att identifiera och lagföra demonstranterna vilket ledde till en etisk diskussion kring att bevara ett sociala medie-flöde utan att de som skrivit inläggen känner till det. Så skapades det internationella, ideella dokumentationsprojektet DocNow.

Ur DocNow skapades flera spin-off-projekt och programvaror som på olika sätt möjliggör ett etiskt bevarande av olika typer av flöden främst på sociala medie-plattformen Twitter. Bland annat Twarc, SH-C, och ASA. Det senare står för *Archivist supporting activists* och är ett projekt där minnesarbetare erbjuder sina tjänster och kunskaper till aktivister för att på olika sätt dokumentera och bevara deras upplevelser.

Ett konkret sätt som dessa spin-off-projekt har använts är genom Andreas egen insamling av tweets relaterade till terrorattacken på Drottninggatan i Stockholm den 7 april 2017, som finns tillgängliggjorda genom Internet Archive.

SUCHO står för *Saving Ukrainian Cultural Heritage Online* och består av en gräsrotsrörelse av volontärer från hela världen. Projektet går ut på att arkivera data från ukrainska kulturarvsinstitutioner. I nuläget består samlingen av ca 5 000 webbplatser, bland annat hela datakataloger, motsvarande ca 50 TB data.

SUCHO:s ursprung sprang ur den rädsla som fanns hos klimataktivister och forskare inför att Donald Trump skulle överta posten som president i USA. Man var rädd att data som visade på klimatförändringarna skulle förstöras och man började därför ladda ner dessa från olika webbsidor.

Detsamma skedde när Ryssland invaderade Ukraina den 24 februari 2022. 26 februari gjordes ett upprop på Twitter att hjälpa till att bevara myndigheters hemsidor i väntan på en exilregerings organiserande (utifrån vad man trodde då). Den 1 mars fanns en avsiktsförklaring med räddningsaktionen formulerad och i juni ansåg man att man lyckats med sin avsikt: att rädda Ukrainas digitala kulturarv. En framgångsfaktor för SUCHO var att det fanns volontärer i alla tidszoner vilket möjliggjorde ett dygnet-runt-arbete.

Vad SUCHO har gjort är att säkerhetskopiera delar av Internet – det vill säga de ukrainska kulturarvsinstitutionernas webbresurser, för trots den allmänna uppfattningen finns det ingen säkerhetskopiering av Internet. Alla digitiserade kulturarvssamlingar är lagrade någonstans. "Molnet" är en omskrivning för någon annans dator. Om den datorn, eller servern, hade sin fysiska plats i Ukraina riskerade den att förstöras genom ryssarnas bombningar. Men inte heller nedladdningen av den digitala informationen var helt oproblematiskt. Ibland fanns det risk för att räddningsaktionen skulle kunna uppfattas som en överbelastningsattack mot de ukrainska webbplatserna.

SUCHO ser sig själv som barnvakter av materialet som bevaras i Internet Archive till dess att ukrainska organisationer återigen är redo att förvalta informationen. SUCHO har samarbetat med UNESCO och Amazon för att hjälpa Ukraina med utrustning och utbildning i hur man bygger upp digitiseringsverksamhet. Det finns också en kurerad del av den information som SUCHO har räddat som används för att förmedla det ukrainska kulturarvet till omvärlden.

Ett långsiktigt mål är att utveckla mjukvara och en decentraliserad modell för att arkivera webben.

Länkar till presentationen

Internet Archive <https://archive.org/>

DocNow <http://www.docnow.io/>

Saving Ukrainian Cultural Heritage Online <https://www.sucho.org/>

Sammanfattning och avslutande ord

Maths Isacson och Anna Ketola, Svenska Arkivförbundet

Att samtidsdokumentation är viktigt och ständigt relevant råder det ingen tvekan om. Ibland väcks frågan om folk är intresserade av att bidra till den här typen av verksamhet. Det visar både Nordiska museets tusentals informanter och SUCHOs hundratals volontärer att man är. Arkivering är på uppåtgående. Folk vill bidra med sina berättelser och folk vill känna sig sedda, hörda och behövda. Arkiv – gå ut och ta tillvara engagemanget!

Vid tangentbordet,

Amanda Vesterlund
Generalsekreterare
Svenska Arkivförbundet